

NÄKÖKULMIA ELOKUVAN HISTORIAAN

Hannu Salmen Elokuva historiantutkimuksen kohteena - artikkelin pohjalta

Hannu Salmi esitteli tavattoman mielenkiintoisessa artikkelissaan Lähikuvassa 4/90 unelman totaalisesta elokuvan historiasta. Hänen haaveeseensa ei voi olla yhtymättä, mutta eräitä artikkelissa esille tulleita kysymyksiä kannattaisi ehkä valaista lisää.

Ensinnäkin silmäni pisti vastakkainasettelu: "pidämmekö elokuvaa taiteena vai vain yhtenä kulttuurin tuotteena." Kyseessä lienee jossakin määrin retorinen ele, sillä tuskinpa moni kiistää, että elokuva on olemukseltaan sekä taidetta että kulttuurin tuote ja että sen kehittymistä ja kulttuurista funktiota selittävän historian on pystyttävä valottamaan sitä molemmilta kannoilta. Salmen kritiikin kohteena onkin puhdaslinjainen "masterpiece" historiointi eli tiettyjen kanonisoitujen teosten tarkasteleminen pelkästään mestariteoksina sinänsä. Vaara on tuttu vanhemmista taiteista. Kuten eräs musiikkieteilijä totesi: musiikin historia on perinteisesti ollut kokoelma elämäkertoja, anekdootteja ja teosluettelaita.

Mestariteosperinne

Mestariteosperinteellä on kuitenkin oikeutuksensa olennaisena osana mitä tahansa taiteen historiaa. Kritiikin kannalta teos ei ole mestarillinen tekijän mahdollisen nerokkuuden takia, vaan koska teos on ilmaisuvoimainen ja kykenee laajentamaan inhimillistä elämysmaailmaamme. Se kertoo jotakin tekijästään ja edelleen hänen yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta taustastaan. Tätä kautta teoksen tarkastelu taiteellisenä objektina palautuu välttämättä osaksi sekä yleistä että kulttuurihistoriaa. Taideteos ei vain heijasta ympäristöään passiivisesti, vaan se myös itse valaisee tuota ympäristöä tehden sen ymmärrettäväksi ja koettavaksi ensiksi aikalaisille ja sitten myöhemmille katsojille. Tämä on olennainen osa sen esteettistä funktiota. Voidakseen ymmärtää teoksen kulttuurista funktiota historioitsijan on itse kyettävä kokemaan se esteettisenä objektina. Muutoinhan hän ei todella tunne ilmiötä, jonka kulttuurista funktiota tutkii. Taiteen historia voi perimmiltään olla vain taideteosten esteettisen ja kulttuurihistoriallisten aspektien välisen dialektiikan selvittelemistä.

Kulttuurisen funktion arvioiminen edellyttää myös tekijän, hänen taustansa, edellytystensä ja tarkoituksensa huomioonottamista. Auteurismi ei suinkaan edellytä "genius"- tai "single mind"-hy-

poteesia. Joskus joku - elokuvassa tavallisimmin ohjaaja - vain on hallinnut tiettyjen elokuvien valmistumista siinä määrin, että näitä teoksia on mielekästä tarkastella hänen kauttaan. Joskus taas on viisaampaa valita jokin muu perspektiivi ja katsoa mitä merkityspotentiaaleja sitä kautta löytyy.

Kuten Salmi toteaa, esteettisellä elokuvan historialla on sikäli etuoikeutettu asema, että vain sen kautta selittyy miksi elokuvat ovat merkittävä ja tutkimisen arvoinen inhimillisen toiminnan muoto. Kaikki muut historiat - teknologinen, taloudellinen ja sosiaalinen - ovat viime kädessä sille alisteisia, vaikka selittävätkin kronologisesti ja kausaalisesti ensisijaisia tekijöitä. Minkään osatekijän historiaa ei voi kovin pitkälle selvittää suhteuttamatta sitä muihin tekijöihin ja kunkin oman alan yleiseen kehitykseen.

Kun lähdetään kirjoittamaan elokuvan historiaa, jossa otettaisiin huomioon mahdollisimman moni elokuvien tekemiseen vaikuttanut tekijä, törmätään heti disposition ongelmaan. Kuinka näin monitahoisia syy- ja seuraussuhteita yleensä on mahdollista hahmottaa lineaarisesti etenevässä esityksessä? Yhtenä tällaisen braudelilaisen totaalisen historiankirjoituksen ideaalin sovellutuksena elokuvanhistoriaan voisi pitää Bordwell, Thomson & Staigerin teosta *The Hollywood Cinema - Film Style & Mode of Production to 1960*.

Teoksessa ikään kuin kerrotaan sama tarina useaan kertaan eri näkökulmista ja viitataan varsin paljon tekstiosuudesta toiseen. Esimerkki on tosin sikäli huono, että tarkasteltavana on elokuvahistorian ehkä ainoa tyyli, joka on määritelty manuaalien ym. kautta ja josta on tullut elokuvantekemisen perusnormi. (Voidaan tietysti väitellä siitä, olisiko tämä perusnormi voinut olla millään oleellisella tavalla erilainen. Omasta mielestäni ei, mutta en käsittele asiaa tässä pidemmin). Kaikkein ongelmallisinta on kuitenkin selitysten siltojen rakentaminen esteettisen ja kaikkien muiden relevanttien historioiden välille. *The Hollywood Cinema* -kirjassa tähän ei ankarassa mielessä pyritäkään.

Periodisoinnin vaikeudesta

Salmi tuntuu suhtautuvan ironisesti ajatukseen, että "elokuvan historia on nähty yhtenäisenä ilmiönä, jonka tarinan voi kertoa mielekkäästi". Mutta muulta pohjaltahan ei määritelmän mukaan voisiakaan kirjoittaa elokuvan historiaa. Koska kuitenkin tällaisia historioita kirjoitetaan - niille on olemassa markkinat ja kaiken maailman elokuvafriikit haluavat niitä kirjoittaa -, olisi ehkä mielekkäintä yrittää määrittellä, mikä on tarinan ja sen osien koossapysymiseen vaadittava minimimäärä yhtenäisyyttä. Osa yhtenäisyydestä löytyy elokuvan tekemistä säätelevistä teknologisista, taloudellisista ja sosiaalisista tekijöistä, mutta jotka on käytännön syistä suurelta

ovat eräänlaista dialogia vanhojen tulkintojen kanssa.

Useimpien elokuvien kohdalla voisi kyllä uskoa, että tulkintahistoriaa tarvitaan varsin vähän yksittäisten elokuvien tekemiseksi ymmärrettäväksi. Mainstream-elokuvien voimakas intertekstuaalinen luonne takaa sen, että jonkinlaiset avaimet useimpien elokuvien tulkitsemiselle ovat vähäisinkin elokuvasivistyksen omaavien hallussa. Prahalaiset saattavat nähdä *Gandhissa* yhtymäkohtia omaan tilanteeseensa samasta syystä, mistä kyseinen elokuva yleensä on kenen tahansa tulkittavissa: se käsittelee tietyn historiallisen tilanteen kautta yleisinhimillisiä kysymyksiä mahdollisimman selkeällä tavalla.

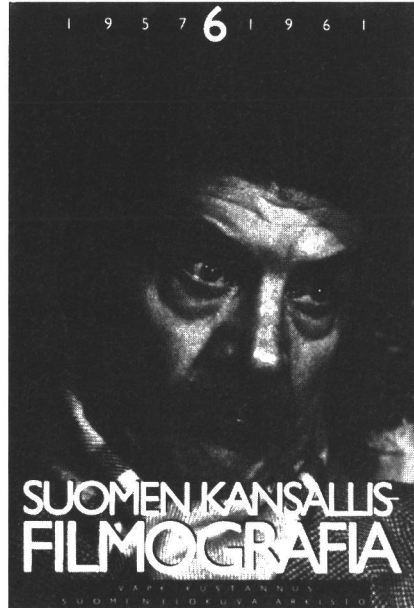
Onko siis elokuvia, joiden ymmärtämiseksi ei tarvita tulkintahistorian tuntemusta? Ilmeisellä tasolla vaatimustaso ei todellakaan ole kovin korkea, mutta tulkintahistoriaa tarvitaan kyllä sen kartoittamiseksi, miten teoksen voidaan katsoa vääristäneen kuvaa käsittelemästään historiallisesta tilanteesta. Tällöin ollaan jo edetty varsin kauas teoksen esteettisestä tarkastelusta, mutta taiteellisuus ei aina olekaan kovin keskeinen näkökulma tällaista kulttuurituotetta tutkittaessa. *Gandhin* tapauksessa kulttuurihistoriallinen mielenkiinto liittyy kysymyksiin stereotyyppioista ja narratiivisista formuloista, jotka määräävät historiallisen todellisuuden yleensä ja Intian tilanteen erityisesti hahmottamista. Kyse ei ole niinkään taide-viihde-polarisaatiosta kuin siitä, laajentaako jokin yksittäinen teos inhimillistä ymmärrystä ja elämysmaailmaa vai onko se tässä suhteessa redundantti. Millään elokuvan historialla - puhtaasti teknisiä lukuunottamatta - ei ole varaa jättää huomioimatta tätä kysymystä.

Henry Bacon

Oikaisu

Kirjoittamassani arvostelussa Leena Horsma-ahon laatimasta bibliografiasta *Suomessa julkaistu elokuvakirjallisuus* (Lähikuva 3/1990) oli virhe. Teokseen ei sisälly tietoja vuosikirjoista. Ne ja muut kausijulkaisut on lueteltu Horsma-ahon kirjastotieteen ja informatiikan pro gradu -tutkielmassa, johon julkaisu perustuu. Valitettavasti tietoja kausijulkaisuista ei ole otettu mukaan painettuun versioon.

Pekka Kaarninen

SUOMEN KANSALLISFILMOGRAFIA

OSA 6

Suomen kansallisfilmografian kuudes osa on ilmestynyt. Se esittelee vuosina 1957–1961 valmistuneet 90 kokoillan elokuvaa. Ajasta kertovat yleisön suosimat Pekka ja Pata -elokuvat, Komisario Palmu apulaisineen, Arne Tarkaksen runsas tuotanto ja erilaiset iskelmäparaatit.

Nämä vuodet olivat maassamme television yleistymisen, värielokuvien vyöryn ja ensimmäisten valtion elokuvapalkintojen aikaa.

Suomen kansallisfilmografia on suurhanke, joka dokumentoi suomalaisen elokuvan historian sen ensi vaiheista tähän päivään.

Suomen kansallisfilmografia on runsaasti kuvitettu, mukana myös ennen julkaisemattomia valokuvia. Teossarjan päätoimittaja on elokuvaneuvos, VTM Kari Uusitalo.

674 s. Ovh. 498 mk tuoteno 37-0116-6

Osa 5 (1953–1956) Ovh. 440 mk tuoteno 861-206-4

Soiita tilauksesi numeroon

(90) 566 0266

tai telekopioon

(90) 566 0380.

VAPK-KUSTANNUS

KUSTANNUSTOIMINTA, PL 516, 00101 Helsinki, vaihde (90) 566 01. POSTIMYYNTI, puh. (90) 566 0266; telekopio (90) 566 0380; telex: 123458 vapk sf. VALTIKKA-KIRJAKAUPAT Helsingissä: Annankatu 44, vaihde (90) 1734 2012, Eteläesplanadi 4, puh. (90) 662 801. VALTIKKA-MYYNTIPISTEET: Akateeminen Kirjakauppa Oulu, Tampere ja Lappeenranta, Suomalainen Kirjakauppa Joensuu, Jyväskylä, Kuopio ja Rovaniemi sekä Turun Kansallinen Kirjakauppa KIRJAKAUPAT kautta maan.